

EVOLUȚII ISTORIOGRAFICE TRANSILVĂNENE ÎN PRIMELE DOUĂ DECENII ALE REGIMULUI COMUNIST

de

Gabriel Moisa

În primele două decenii postbelice Transilvania, ca entitate istoriografică distinctă, a fost surprinzător de puțin în atenția directivei politice. Documentele oficiale nu fac referire decât arareori la vreo *indicație* specială care să vizeze modul de scriere al istoriei acestei provincii românești. Totul era unitar, în îndrumări neexistând nici o diferență între cele adresate istoriografiei românești de pe o parte sau alta a arcului carpatic. Rezultatul trebuia să fie unul singur, favorabil noului regim politic.

Există totuși în acest sens câteva reverberații cenzuristice prin revistele de specialitate controlate din acel moment în totalitate de Partidul Muncitoresc Român, legate mai ales de modul de scriere a istoriei, cu trimitere mai mult sau mai puțin directă la Transilvania. Lipsa unor asemenea directive politice demonstrează un interes direcționat relativ scăzut al puterii politice față de istorie cel puțin până la Congresul al doilea al P.M.R din decembrie 1955 aceasta având atunci alte preocupări legate în principal de preluarea definitivă a puterii. Abia după 1955 regimul va fi ceva mai atent cu aspectul său estetic ordonând prin vocea primului secretar Gheorghiu-Dej pregătirea unei noi sinteze de Istoria României apărută însă ceva mai târziu, între 1960 și 1964, în patru volume. Aici se vor face corecturile necesare imaginii (iluziei !!) naționale a regimului având întâmplător repercursiuni pozitive asupra istoriografiei românești. La un alt nivel desigur, fără a greși prea mult putem afirma că Tratatul a fost de fapt exprimarea în planul științei istoriei a ceea ce va deveni în plan politic "Declarația de independență" din aprilie 1964, prin raportare la ceea ce existase în istoriografia marxistă română având ca vârf al aisbergului manualul de istorie coordonat de Mihail Roller.

Odată cu trecerea timpului lucrurile vor urma un curs favorabil și în ceea ce privește scrierea istoriei Transilvaniei, fără a se produce însă schimbări sesizabile decât începând cu mijlocul anilor "50. În 1952 situația este încă la fel cu cea imediat următoare desființării structurilor istorice interbelice din 1948. Programul de activitate pe anul 1952, al secției și institutelor de istorie și filosofie ale Academiei Române, aprobat de conducerea partidului confirmă acest lucru. Astfel, dacă pentru istoria veche planul de lucru conținea 13 teme majore și istoriei Transilvaniei îi erau destinate doar două iar pentru evul mediu erau aprobate 12 subiecte, trei dedicate Transilvaniei, istoriei moderne și contemporane îi erau fixate 13 posibilități de cercetare iar numărul celor canalizate spre spațiul intracarpatic nu depășea nici în

acest caz cifra trei¹.

Dintre temele privitoare la Transilvania în prim plan sunt cele care au în atenție subiecte favorite ale regimului precum istoria socială și economică. Chiar și în aceste condiții adeseori activitatea istoricilor ardeleni era criticată pentru că nu urmărea consecvent linia de partid. Într-o luare de "atitudine" prin 1953 este aspru incriminată bunăoară activitatea istoricilor clujeni de la Institutul de Istorie². Motivele invocate sunt multiple. Între acestea găsim *necombaterea ideologiei burgheze*, șovine, lipsa de calitate a conținutului lucrărilor, perpetuarea unor concepții idealiste *antiștiințifice* burgheze, lipsa de vigilență în promovarea cadrelor etc. În centrul atacului se găsea de fapt directorul acestui institut Constantin Daicoviciu întrucât "din 1945 încoace prof. Daicoviciu nu a mai publicat nici o lucrare de sinteză din care să se poată vedea în ce măsură autorul și-a revizuit pozițiile idealiste, cosmopolite, naționaliste"³. S-a dovedit că poziția excesiv de favorabilă a lui Constantin Daicoviciu față de manualul de istorie al lui Mihail Roller nu spălase toate "păcatele" interbelice ale autorului și în consecință era taxat a atare⁴. Concluzia articolului era una foarte clară. Toate deficiențele semnalate sunt cauzate de activitatea conducerii de vreme ce "Directorul Institutului și șeful catedrei de istorie de la Universitatea Babeș, prof. Daicoviciu, nu numai că nu se îngrijește de îndreptarea acestei situații, dar o și motivează susținând că elementele tinere trebuie să sufere până să se ridice, deoarece și el a suferit – concepție retrogradă "⁵

Într-un articol publicat în 1961 în revista *Studii*⁶ se sugerează pe marginea discuțiilor legate de Istoria României, macheta volumului IV, abordarea mai insistentă a unor subiecte și teme din istoria Transilvaniei "în special pentru dezvoltarea economică a Transilvaniei"⁷ pentru a se lămurii mai bine chestiunile legate de această provincie istorică întrucât "... între capitolele din tratat și aceleași capitole din istoria Transilvaniei nu există deosebiri de conținut..."⁸. În același context

¹ *Studii.Revistă de istorie și filosofie*, nr. 1, an V, 1952,

² *Despre activitatea Institutului de Istorie din Cluj al Academiei R.S.R.*, în *Scânteia*, nr.2661, 15 mai 1953 (în continuare *Despre activitatea Institutului.....*)

³ *Ibidem*

⁴ Referindu-se la respectivul manual Constantin Daicoviciu îl aprecia drept "o carte de căpătâi, e un fapt capital al zilelor noastre, e o școală de prețioasă învățătură și de adevărat patriotism " în *Studii. Revistă de istorie și filosofie*, an I, 1948, p. 128

⁵ *Despre activitatea Institutului.....*

⁶ *Problemele tratatului Istoria României. Dezbaterile privind macheta vol.IV din tratatul Istoria României* în *Studii.Revistă de Istorie* an XIV, nr.5, 1961, p.1273-1279

⁷ *Ibidem*,p. 1275

⁸ *Ibidem*, p. 1278

se sugerează necesitatea unei mai mari atenții dedicate istoriei Transilvaniei, conștientizându-se reala lipsa a cercetărilor în domeniu, înțelegerea fenomenelor istorice care țin de acest spațiu fiind în consecință vitregită de “*spațiul restrâns pe care tratatul Istoria României le-a acordat problemelor transilvănene. De aceea este întru totul de acord cu propunerile care s-au făcut de a se extinde capitolele privind istoria Transilvaniei*”⁹.

Anul următor apar aceleași aprecieri critice venite mai ales dinspre istoricii transilvăneni, în același context al discuțiilor pe marginea Istoriei României. Conținutul criticilor rezidă în aceeași cauză a insuficienței reprezentări a istoriei Transilvaniei în istoriografia românească, reflectată și în tratat după marea “eliberare”. Printre altele se consideră că “*nu se vorbește suficient de situația social – economică în secolul al XVIII-lea, ..., despre sistemul de exploatare feudală în părțile cotropite ale Banatului și Crișanei... (fiind urgentă n.n) ... completarea informației referitoare istoriei Banatului și Crișanei, atât în secolul al XVIII-lea, cât mai ales pentru primele decenii ale secolului al XIX-lea, cu deosebită privire la acumularea primitivă a capitolului și la situația revoluționară a maselor*”¹⁰.

Foarte direct în aprecieri făcute vizavi de ceea ce trebuie făcut și aprofundat în istoriografie cu privire la Transilvania a fost în această perioadă și istoricul David Prodan care discuta despre necesitatea realizării unei istorii a “*Transilvaniei la nivelul istoriei celorlalte țări române, pentru a umple golurile multe de care suferea această istorie, de a o încadra organic în istoria generală a țării*”¹¹. Între lucrurile de adus la zi se regăsesc printre altele în opinia istoricului Prodan: capitolul privind istoria Transilvaniei în secolul al XVIII-lea, dominația otomană în Transilvania, Banat și Crișana și situația social-economică a Transilvaniei până la 1821¹².

Scrierea istoriei a avut și ea mult de suferit de pe urma consecințelor mari eliberări de la 23 august 1944. După interludiul reprezentat de anii 1944-1948, când mai sunt permise unele manifestări ale istoriografiei intebelice, “*pătrunsă încă de vechea ideologie burgheză*”¹³, noua istorie marxistă va ocupa din ce în ce mai mult spațiul de manifestare istoriografic¹⁴.

⁹ *Ibidem*

¹⁰ *Problemele Tratatului Istoria României. Sesiunea consacrată dezbaterii machetei volumului III*, în *Studii.Revistă de Istorie*, an XV, nr. 1, 1962, p. 177-187

¹¹ *Ibidem*, p. 184

¹² *Ibidem*

¹³ Petre Constantinescu-Iași, *Realizările istoriografiei române între anii 1945-1955*, Societatea de științe filologice, București, 1955, p. 5

¹⁴ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 1997,

Situația este caracteristică și pentru istoriografia transilvăneană. În anii respectivi mai apar încă o serie de lucrări valoroase, multă vreme fundamentale de atunci încolo, în condițiile în care decenii de-a rândul nu va mai fi posibilă apariția unor lucrări scrise fără ingerința politicului. Astfel nu putem trece cu vederea realizarea istoricului Constantin Daicoviciu dedicată Transilvaniei în antichitate¹⁵ apărută în 1945 sau lucrările dedicate evului mediu transilvan, dar nu numai, datorate istoricilor Ioan Moga¹⁶, cu monografia destinată voievodatului Transilvaniei, și Ștefan Pascu¹⁷ prin sintezele sale care au în atenție războaiele medievale din provincie și mai ales monografia Transilvaniei de la cucerirea romană până în perioada interbelică.

Această din urmă lucrare, dedicată lui Ioan Lupaș, păstrează sistemul structural-morfologic al istoriei Transilvaniei, după cum recunoaște însuși autorul în cuvântul său înainte, al cursului de istoria Românilor ținut de I. Lupaș la Universitatea din Cluj. Este adevărat că lucrarea poate fi învinuită că este tot una comandată de vreme ce a fost începută în anul 1942 și dintr-un imbold al Ministerului Propagandei Naționale, ca răspuns la o carte nefavorabilă României pe tema dictatului de la Viena apărută în Italia. Cu toate acestea însă lucrarea rămâne la vremea respectivă un serios instrument de cunoaștere a istoriei Transilvaniei dovedind că în anii regimului Antonescu, considerat de istoriografia marxistă românească postbelică unul în care se cenzura producția istorică¹⁸, s-a scris în cea mai mare parte fără restricții sau oricum mult mai bine decât în anii regimului de democrație populară și în cei care au urmat.

O altă lucrare deosebit de importantă pentru istoriografia transilvăneană și românească în general, apărută în 1947 într-o primă ediție, care nici măcar nu mai are nevoie de prezentare prin cariera deosebită făcută în istoriografia românească, este contribuția esențială pentru înțelegerea mișcărilor naționale ale românilor ardeleni în veacul al XVIII-lea, datorată lui David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*¹⁹. Lucrarea a fost și rămâne o lucrare de referință în domeniu. De altfel, potrivit credinței autorului, acesta a fost argumentul esențial în primirea lui ca membru corespondent al Academiei în 1948²⁰. Prin natura regimului politic din România însă lucrarea va fi trecută sub tăcere o bună bucată de vreme, după 1948 reeditarea sa fiind posibilă abia în anul 1968.

¹⁵ C. Daicoviciu, *La Transilvanie dans l'antiquité*, București, 1945

¹⁶ Ioan Moga, *Voievodatul Transilvaniei*, Sibiu, 1944

¹⁷ Ștefan Pascu, *Războaiele țărănești din Transilvania*, Cluj, 1947, *Idem*, *Istoria Transilvaniei*, Blaj, Tipografia Lumina. Miron Roșu, 1944, 383 p.

¹⁸ Petre Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 39

¹⁹ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, 1947, 310 p.

²⁰ *Idem*, *Memorii*, Editura enciclopedică, București, 1993, p. 55

În numai câțiva ani reperele istoriografiei românești sunt efectiv desființate, locul acestora fiind luat de spiritul internaționalist care va atenta la tot ceea ce era românesc. Abia pe la sfârșitul anilor “50 situația va tinde să se schimbe adică atunci când : “*factorii naționali ai istoriei românești revin treptat în scenă, procesul accentuându-se în prima parte a deceniului următor, paralel cu diminuarea treptată a ponderii elementului slav, rus și sovietic*”²¹ iar curentul liberalizant va fi din ce în ce mai consistent. Ultimii ani de domnie ai lui Dej și primii din cei ai lui Ceaușescu, până prin 1971-1972, sunt cu siguranță cei mai faști pentru istoriografia românească postbelică. Lucrurile vor lua însă o cu totul altă întorsătură odată cu declanșarea revoluției culturale, situația degenerând progresiv pe măsură ce ne apropiam de ultimul deceniu al secolului XX.

Totul a început la modul cel mai serios prin 1948, “*anul primelor jalonări spre introducerea socialismului în nouă republică populară, (care n.n) înseamnă o mare cotitură și-n viața științifică de la noi, înseamnă crearea de condiții favorabile pentru dezvoltarea adevăratei științe istorice*”²². Atunci, istoriografia românească, după toate șicanele din primi ani postbelici, a primit “lovitura de grație”. Acest lucru s-a întâmplat de altfel în toate domeniile vieții românești îndată după 23 august 1944, istoriografia rezistând totuși mult față de alte domenii în fața avalanșei comuniste. În condițiile în care toate structurile românești interbelice erau pătrunse de un puternic spirit “înnoitor” în sens organizatoric era mai mult decât evident că și domeniul istoriografiei va fi angajat pe același drum. În lunile iunie-august 1948 regimul comunist a anihilat toate instituțiile istoriografiei românești interbelice. La 15 iulie, printr-un decret al Marii Adunări Naționale²³ se desființau *Institutul de Istorie Națională, Institutul pentru Studiul Istoriei Naționale, Institutul de Studii Bizantine, Institutul de Cercetări Balcanice*, toate din București, precum și institutele de istorie națională din Cluj și Iași. În locul acestora se crea de acum *Institutul de Istorie al R.P.R* cu sediul în București și cu filiale la Cluj și Iași²⁴. Desființându-se aceste institute, dispar și revistele aferente acestora, toate de tradiție în istoriografia română, *Revista Istorică* fondată în 1915, *Revue des Etudes Sud-Est Europeenes* fondată 1914, *Revista Istorică Română* fondată 1931 sau *Balcania* fondată în 1938. În locul acestora a apărut din momentul desființării acestora revista *Studii-Revistă de Istorie și Filosofie*. Se dorea ca aceasta să suplinească tot ceea ce existase anterior dar diferențele dintre revistele interbelice și tânăra lor urmașă erau uriașe la momentul respectiv.

²¹ Lucian Boia, *op.cit.*, p.69

²² Petre Constantinescu-Iași, *op.cit.*, p. 5

²³ *Monitorul oficial al R.P.R.*, 15 iulie 1948

²⁴ Vlad Georgescu, *Politică și Istorie. Cazul comuniștilor români, 1944-1977*, Ed. Humanitas, București, 1990, p. 10

O serie de istorici români și străini s-au apropiat în cercetările lor de această perioadă din punctul de vedere al analizei istoriografice .

Una dintre primele contribuții post decembriste apărute în România dedicate subiectului este lucrarea lui Vlad Georgescu, *Politică și Istorie. Cazul comuniștilor români 1944-1977*²⁵. Autorul expune pe larg transformările care au loc în toate domeniile istoriografiei românești de după 1944. Înnoirile care au loc sunt sintetizate, potrivit autorului, pentru prima dată explicit în 1947 de Mihail Roller în broșura Probleme de Istorie subliniind necesitatea schimbărilor de abordare a subiectelor tratate “nesatisfăcător” până atunci²⁶, subliniindu-se cu pregnanță faptul că “scrierea istorică adevărată nu trebuie să se facă și nu se poate face decât pe temeiul marxismului, singura concepție științifică despre lume și viață”²⁷

Autorul abordează sistematic, sub multiple aspecte, transformările care au loc, de la chestiunile legate de instituțiile istoriografice interbelice până la istoricii care au avut de suferit de pe urma noilor realități istoriografice.

O atenție aparte este acordată de Vlad Georgescu principalelor minți luminate din noua istoriografie, în primul rând lui Mihail Roller cel care și-a asumat în bună măsură “misiunea reabilitării științei istorice românești prin aplicarea stăruitoare a marxismului, unic izvor de apă vie “²⁸ încă din 1947. De asemenea autorul face foarte interesante analize pe text cu trimitere directă la unele evenimente și interpretări diferite date acestora de la un timp la altul. În opinia acestuia începutul deceniului șase al secolului nostru a însemnat o schimbare de atitudine a puterii de la București vizavi de istorici și istoriografie. Astfel s-a purces la reinterpretarea “adevărurilor” abia “reinterpretate” în anii “50. Astfel, “urmând îndeaproape politica (.....) istoriografia oficială a început , cu același aer inocent care știe că are întotdeauna dreptate, să reinterpreteze, după 1960, ceea ce abia catalogase cu termenii cei mai categorici drept adevăruri definitive”²⁹. Vlad Georgescu surprinde în analiza sa foarte bine deschiderea din acest domeniu, odată cu începutul deceniului șapte, ilustrată și prin prezența din ce în ce mai consistentă a istoricilor români la Congresele internaționale de istorie. Dacă în 1955 la Roma au participat doar patru persoane, la cel din 1960 de la Stockholm au fost prezenți nu mai puțin de 17 istorici, cei mai mulți aleși pe criterii științifice. Deschiderea, spune autorul, este din ce în ce mai pregnant prezentă iar portstindardul noii orientări a fost tratatul de Istoria României comandat de partid.

Vlad Georgescu constată că “alertul ritm al demitizărilor nu putea continua, totuși, în aceeași cadență, procesul ar fi riscat să nu se mai oprească la

²⁵ Ibidem

²⁶ Ibidem, p. 9

²⁷ Ibidem

²⁸ Ibidem, p. 15

²⁹ Ibidem, p. 51

teme îndepărtate , ci să se întindă și la problematica atât de controversată a vremilor mai noi”³⁰ iar soluția aleasă de partid a fost aceea a spălării “rufelor în familie și a închis discuția publică, nemaiângăduind punerea în vânzare a volumului al V-lea din Istoria României, deși acesta era gata tipărit iar moartea lui Dej și înscăunarea lui Ceaușescu au modificat din nou datele situației, împingând știința istorică în afara interesului imediat al partidului”³¹. Situația s-a dovedit a fi totuși benefică, istoricii putând să abordeze subiecte dintr-un spectru mult mai larg și mai puțin supuși presiunii politice.

Istoricul A.M Petrencu împarte la rândul său prima parte a epocii comuniste din punctul de vedere al istoriografiei în două subperioade numite de el etapa rolleriană, 1948–1953-55 și etapa dezghețului istoriografic dintre sfârșitul primeia și începutul deceniului opt al secolului XX. Rezumând analiza istoricului din Chișinău vom spune că acesta surprinde destul de precis declanșarea constrângerilor la adresa istoriografiei și tot ceea ce a urmat apoi. El spune că într-o primă fază totul a început prin supunerea unei critici nimicitoare la adresa istoriografiei interbelice precum și a principalilor lor exponenți. Centri-înaintași ai acestor păreri sunt cei care răspund în mare măsură de propagandă. Într-o broșură apărută în 1949 Leonte Răutu critică vehement istoriografia *burgheză* interbelică³². În acest sens în prim planul atacului s-a găsit Institutul de Istorie Universală întrucât istoricii de acolo au avut o atitudine “scandaloasă” ocupându-se de cercetări din domeniul istoriei universale uitând de istoria României³³. În consecință, susține autorul, s-au și desființat Institutul de de istorie universală, cel de istorie națională, de studii bizantine, de cercetări balcanice și toate revistele editate de aceste instituții. Cauza principală a tuturor acestor transformări a fost Mihail Roller, secondat de o armată de politrucci și oportuniști care au atacat istoriografia interbelică găsind și motivația, pentru că n-au făcut față sarcinilor formulate de revoluționarii democrați, Bălcescu și Kogălniceanu³⁴, doi dintre foarte pușinii istorici din trecut agreeți de noua istoriografie.

În consecință, consideră A.M.Petrencu, și învățământul istoric din România a avut imens de suferit. În sprijinul acestei activități catedrele de marxism-leninism, materialism dialectic și istoric, create prin reforma învățământului din 1948 au trecut

³⁰ *Ibidem*, p.56

³¹ *Ibidem*

³² Leonte Răutu, *Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale*, București, Ed.PCR, 1949

³³ A.M. Petrencu, *Învățământul istoric din România, 1948-1989*, Chișinău, 1991 Editura Universității, p.10-11

³⁴ *Ibidem*, p.11

din 1952 în componența facultăților de istorie³⁵. Autorul surprinde apoi foarte bine procesul anihilării istoriografiei românești interbelice. Noii “istorici” încearcă să umple prin ceva golul lăsat prin “*capodopera*” Istoria României redactată de M. Roller³⁶. În plus, la dispoziția istoricilor din România s-a pus întregul arsenal istoric sovietic concretizat prin traduceri din operele clasicilor marxism-leninismului sau cele ale sovieticilor în care cele ale lui Stalin au fost de departe la cel mai mare preț³⁷. În cadrul aceluiași efort demolator autorul consideră că au fost eliminați din istoriografie în primul rând reprezentanții săi de prim plan precum, Ioan Lupaș-închis la Sighet, Alexandru Lapedatu-închis de asemenea la Sighet, Gheorghe Brătianu- mort la Sighet, Silviu Dragomir, Ion Hudiță și lista este desigur mult mai mare. Motivul închiderii lor a fost acela al participării la viața politică interbelică³⁸.

Toate aceste eforturi, consideră A.M Petrencu, au fost făcute pentru rescrierea istoriei naționale în sensul dorit de regim. În concepția istoricului din Chișinău pe la mijlocul deceniului șase începe foarte timid dezghețul în istoriografie. Apar acum primele discuții și aprecieri critice vizavi de scrierea istoriei în ultimii zece ani³⁹. Semnalul a pornit de la un articol publicat în *Lupta de clasă*⁴⁰ și revista *Studii*⁴¹ aproape concomitent, în care avem pentru prima dată aduse ușoare critici simbolului istoriografiei comuniste, Manualul de istorie al R.P.R. Conform binecunoscutei tactici de acum se apreciau mai întâi beneficiile lucrării prin “*elucidarea prieteniei de veacuri dintre poporul român și poporul rus*”⁴², după care urma critica subliniindu-se multitudinea spațiilor albe din acesta datorită politizării istoriografiei care “*nu mai rezistă astfel la o critică elementară*”⁴³ și în consecință se impunea îmbunătățirea manualului. Este o idee care cu puțini ani înainte ar fi fost imposibil de exprimat.

A.M Petrencu apreciază apoi că an de an de la moartea lui Stalin au apărut în istoriografie unele critici la adresa istoriei oficiale astfel încât s-a ajuns la concluzia elaborării unui nou manual (tratat) de istoria României. Mecanismul s-a pus în mișcare a Congresul al doilea al PMR din decembrie 1955. Gheorghiu-Dej chema toți istoricii ca să “*sintetizeze tot ceea ce s-a realizat (...) pe tărâmul științei*

³⁵ *Ibidem*,

³⁶ *Ibidem*, p.13

³⁷ *Ibidem*, p. 14

³⁸ *Ibidem*, p. 16

³⁹ *Ibidem*, p. 27

⁴⁰ *Ibidem*,

⁴¹ Gh. Haupt, M. Frunză, N. Crețu, *Îmbunătățirea Manualului de istorie al RPR o sarcină de cinste a istoricilor*, în *Studii. revistă de istorie*, 1954, an VI, nr 2, p. 135-151

⁴² A.M Petrencu, *op cit*, p.27

⁴³ *Ibidem*

istorice și să însemne un pas înainte în dezvoltarea acestei științe”⁴⁴, schițându-se și domeniile în care trebuia să se accentueze: formarea poporului român, istoria contemporană și periodizarea istoriei⁴⁵.

De aici încolo, apreciază istoricul din Chișinău, implicarea politicianului în cercetarea istorică va fi din ce în ce mai consistentă. S-au luat o serie de măsuri în vederea elaborării viitorului tratat de istoria României prin stabilirea și aprobarea de către Prezidiul Academiei R.P.R., încă din 1956, a Comitetului general de redacție al acestuia în care au intrat o serie de istorici consacrați ai României pe lângă istoricii oficiali⁴⁶. Tratatul, în patru volume, a fost concretizat în intervalul 1960-1964 dar s-a oprit cu expunerea evenimentelor în 1877. În opinia lui A.M. Petrencu acesta a fost cel mai important rezultat al perioadei 1948-1965 sub aspect istoriografic. Era a doua sinteză românească, după cea rolleriană, dar care spre deosebire de aceasta își păstrează încă valabilitatea pe multe din tronsoanele sale⁴⁷.

Concluziile autorului vizavi de intervalul amintit sunt interesante și merită amintite. În perioada dezghețului istoriografic are loc o debarasare treptată de șabloanele unui *socialism de cazarmă* iar istoriografia s-a manifestat mai liber, depășindu-se tratarea problemelor de istorie de pe pozițiile dogmatismului stalinist, restabilindu-se treptat bunul simț, competența și ceea ce este mai important profesionalismul⁴⁸. Toate acestea au fost posibile însă în bună măsură și datorită situației generale din lagărul socialist concretizată printr-o ușoară relaxare acceptată de Hrușciov. În România punctul culminant l-a constituit Declarația de independență din aprilie 1964. Lucrurile nu puteau continua în aceeași direcție și cu același ritm întrucât la Moscova lucrurile au luat o întorsătură diferită, odată cu venirea la putere în 1964 a lui Brejnev îndepărtându-se din nou spectrul realei destalinizări⁴⁹.

Istoricul american Keith Hitchins s-a ocupat și el într-un consistent studiu publicat în *The American Historical Review*⁵⁰ de istoriografia românească modernă și contemporană cu aplicare specială și asupra anilor “50-“60 ai secolului XX. K.Hitchins vede trei perioade distincte în istoriografia comunistă românească. Acestea ar fi între 1948-1960, 1960-1971 și 1971-1989⁵¹. Primul interval se

⁴⁴ Gh.Gh – Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român la Congresul al II-lea al partidului, 23 decembrie 1955*, București, Editura de stat pentru literatură politică, 1956, p.155

⁴⁵ A.M Petrencu, *op.cit.*, p. 29

⁴⁶ *Ibidem*, p. 32

⁴⁷ *Ibidem*, p. 43

⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁹ *Ibidem*

⁵⁰ Keith Hitchins, *Historiography of the Countries of Eastern Europe:Romania*, în *The American Historical Revue*, vol. 97, october 1992, p.

⁵¹ *Ibidem*,p.1081

caracterizează în opinia autorului prin controlul din ce în ce mai strict al puterii politice asupra scrierii istoriei, apropierea până la contopire cu ideile marxist-leniniste precum și interpretarea marxistă de partid și uniformizarea trecutului istoriei României în sens comunist. A doua perioadă corespunde, potrivit lui Hitchins, unei timide relaxări și unui modest trend liberalizator al vieții culturale în general. Din 1971 situația s-a schimbat dramatic atunci când Nicolae Ceaușescu a comandat reîntoarcerea la constrângerile ideologice din cadrul științelor sociale alunecându-se în istoriografie din ce în ce mai vertiginos înspre naționalism și protocronism, în paralel cu promovarea cultului personalității. Tezele din iulie au fost semnalul de pornire⁵².

Keith Hitchins consideră, având o părere originală în acest sens, un tot unitar perioada 1940-1989 din punctul de vedere al constrângerilor ideologice, de dreapta în vremea regimului antonescian și de stânga după aceasta⁵³. Toate acestea au aruncat istoriografia română, conform părerii sale, într-o direcție cu totul greșită. Există în opinia noastră totuși o diferență sensibilă între 1940 - 1948 și 1948 - 1989. Dacă în prima perioadă istoria rămâne în mare parte o știință puțin alterată de ideologic, în anii care au urmat științele sociale în general au fost subordonate intereselor de partid iar anii 1944-1948 vor fi de tranziție.

Un interesant articol dedicat de asemenea istoriografiei comuniste din România postbelică i se datorează lui Șerban Papacostea⁵⁴. Un capitol destul de consistent cuprinde aprecierile făcute de cunoscutul istoric vizavi de primii 20 de ani de istoriografie comunistă. Autorul consideră că imediat după 1947 regimul comunist a fost foarte interesat de istoriografie ca de un domeniu foarte util în creionarea lumii pe care urma a o construi și legitimizarea istorică a P.C.R prin integrarea acestui partid în tradiția națională utilizându-se mijloace caracteristice istoriografiei⁵⁵. Autorul sesizează faptul că practic istoriografia interbelică a fost aproape complet anihilată după ce vreme de un secol a depus serioase eforturi integratoare europene și adusă în situația de a adopta metode valabile regimurilor totalitare⁵⁶. Practic, susține Șerban Papacostea, România comunistă a promovat treptat o veritabilă istoriografie marxistă datorită desigur concepțiilor culturale ale partidului unic care *”împiedică libertatea de gândire și interpretarea în favoarea scopurilor sale politice și propagandiste”*⁵⁷. Scopul urmărit era promovarea *”adevărului”* comunist și completul control asupra surselor de informare istorică și

⁵² *Ibidem*

⁵³ *Ibidem*, p. 1079-1080

⁵⁴ Șerban Papacostea, *Captive Clio: Romanian Historiography under Communist Rule*, în *European History Quarterly*, London, vol. 26 (1996), p.181-209

⁵⁵ *Ibidem*, p.181

⁵⁶ *Ibidem*

⁵⁷ *Ibidem*, p. 187

producției istoriografice. Imediat, principalele arhive publice au fost militarizate și trecute sub controlul Securității⁵⁸. În consecință accesul la documente a fost acordat numai acelor care erau considerați de regim “siguri” mai ales pe probleme de istorie contemporană. Lațul se strângea din ce în ce mai tare la începutul anilor ‘50. După ce în mai 1948 un veritabil *Index librorum prohibitorum* a fost adus la zi, accesul la lucrări era limitat strict la deținătorii de permise speciale. Potrivit lui Șerban Papacostea nu de puține ori istoricii erau considerați “*suspecți prin interesul mai pronunțat față de o problemă și erau luați în vizor după cum citirea și cumpărarea publicațiilor vestice a fost interzisă*”⁵⁹. În vara anului 1950 au fost apoi arestați cititorii fideli ai bibliotecilor occidentale acuzați că au citit cărți și reviste din lumea capitalistă⁶⁰.

Șerban Papacostea sesizează faptul că odată deposeați de sursele de informare istoricilor români li s-au dat modele ideologice complete prin intermediul numeroaselor discursuri oficiale iar sarcina istoricilor era de a dezvolta aceste “teze” și de a găsi sursele valabile⁶¹. A fost punctul de plecare în falsificarea istoriei.

Totuși, consideră Șerban Papacostea, au existat și aspecte, mai puține cei drept, pozitive iar “*una dintre cele mai constructive inițiative ale regimului comunist în domeniul istoriografiei a fost asistența oferită investigațiilor și publicațiilor sistematice ale surselor istorice antice și moderne*”⁶². Motivul esențial, în concepția autorului, este acela al existenței surselor financiare, dar foarte importante au fost și resursele umane existente prin cei foarte mulți specialiști formați la școala interbelică și dați afară din universități unde puteau deveni periculoși în contactul cu studenții și mutați într-o serie de institute de cercetare cu sarcină de documentare⁶³. Un alt interes major a mai fost de asemenea arătat cercetărilor arheologice dar și istoriei științei și tehnicii începând cu însăși paleoliticul. Șerban Papacostea mai surprinde în contextul anihilării istoriografiei interbelice la sfârșitul anilor 40 și începutul anilor ‘50 aspectele ce țin de distrugerea tuturor instituțiilor de cercetare și de istorie cu tradiție și implementarea altora de factură coercitivă care să controleze întregul *front istoric*. Astfel, susține acesta, în tot acest tăvălug prima instituție distrusă a fost Academia Română desființată în iulie 1948 prin crearea Academiei Oamenilor Republicii România⁶⁴. Cu puține excepții foștii membri ai Academiei au fost eliminați și înlocuiți cu personaje devotate comuniștilor. De

⁵⁸ *Ibidem*, p. 188

⁵⁹ *Ibidem*

⁶⁰ *Ibidem*

⁶¹ *Ibidem*, p. 189

⁶² *Ibidem*, p. 182

⁶³ *Ibidem*

⁶⁴ *Ibidem*, p. 190

asemenea un nou instrument coercitiv este ineditul Institut de istorie al partidului devenit ulterior Institutul de studii istorice și social politice antrenat în susținerea “adevărurilor” comuniste.

Concluzia desprinsă de autor este aceea conform căreia tot ceea ce fusese mai înainte este eliminat acum cu deosebită brutalitate și înlocuit cu noul de sorginte comunistă, iar periodice epurări au reușit distrugerea în bună măsură a cercetării istorice⁶⁵ românești.

Între 1944 și 1989 s-au scris în istoriografia română 47.526 de titluri. Dintre acestea 43.572 între 1965-1989, adică 92,7%, și numai 3954, adică 8,3%, între 1944-1964. Există așadar o discrepanță foarte mare între cele două intervale de timp⁶⁶, în covârșitoare măsură favorabilă scrierii istoriei în timpul regimului Ceaușescu când istoriografiei oficiale i se atribuie un rol foarte important, “*neobișnuit chiar potrivit standardelor regimurilor marxist-leniniste*”⁶⁷

Discrepanța este și mai mare în ceea ce privește strict istoria Transilvaniei. Între 1944 și 1989 istoriografia referitoare la Transilvania numără 13.972 de titluri. Dintre acestea doar 707 vād lumina tiparului în primul interval –1944– 1964, adică 5,3%, restul de 13.270 în următoarea perioadă până în 1989, adică 94,7%. Dintre cele 707 contribuții în primii trei ani de după marea “eliberare”, 1944-1948, când încă se mai putea scrie liber, fără ingerința politicului, s-au scris un număr de 93 de titluri, 13,2%, iar în anii care au urmat, până în 1964 restul de 614, 86,8%.

Comparând cantitativul istoriografic al perioadei avute în atenție în privința Transilvaniei și a celorlalte spații românești se ajunge așadar la concluzia că în ansamblul său intervalul a defavorizat flagrant cercetarea Transilvaniei de către istorici. Așa cum am văzut din totalul celor 3954 de titluri doar 707, adică 18,7 %, sunt cercetări aferente spațiului transilvan. Celelalte 3247 titluri, adică 81,3 %, sunt destinate celorlalte spații ale României. În altă ordine de idei, trebuie spus că de departe domină cercetările destinate lumii medievale și moderne transilvănene urmate la ceva distanță de antichitate și epoca transilvăneană. Destul de consistente sunt reprezentate în acest interval de timp contribuțiile dedicate științelor auxiliare ale istoriei, izvoarelor istorice sau istoriei culturii.

Parametrii istoriei istoriografiei în perioada 1944 – 1964 arată în felul următor:

- istoriografie – 15 titluri
- izvoare istorice – 48 titluri
- științe auxiliare – 58 titluri
- istorie străveche și veche – 88 titluri

⁶⁵ *Ibidem*, p.191

⁶⁶ Conform *Bibliografiei Istorice a României* (B.I.R) . Toate datele legate de cifre sunt luate din B.I..R

⁶⁷ Katherine Verdery, *Compromis și rezistență, Cultura română sub Ceaușescu*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 208

- perioada prefeudală (primul mileniu) – 6 titluri
- istorie medie – 151 titluri
- istorie modernă – 140 titluri
- istorie contemporană – 77 titluri
- istorie locală – 26 titluri
- istoria statului și dreptului – 6 titluri
- istoria bisericii – 2 titluri
- istoria culturii – 78 titluri⁶⁸

Domeniile abordate de istorici sunt destul de variate dar toate acceptate și trecute prin sita cenzurii comuniste. De departe se detașează domeniul istoriei sociale, foarte prolific și apreciat în anii “50 alături de cel al istoriei economice și mișcării muncitorești și socialiste .

Aheologia și istoria veche au fost printre puținele teme de cercetare de care noua istorie marxistă nu s-a debarasat în totalitate imediat după 1948. Noul curs istoriografic considera că multe aspecte ale cercetării pot fi luate mai departe în discuție, deși în trecut nu a existat o orientare științifică justă în domeniu, iar cercetătorilor li se puneau tot felul de piedici de către “stăpânirea reacționară”. Cu toate acestea istoricilor oficiali li se părea că cercetările de istorie veche și arheologie din România ultimului secol merită luate în seamă prin rezultatele acestora. Totuși, păstrând ceea ce era pozitiv, se considera că de acum istoricii și arheologii români “*înarmați cu concepția marxistă asupra istoriei (...) au trecut la înlăturarea unor lipsuri fundamentale din vechea arheologie românească*”⁶⁹.

În această primă epocă istoriografică marxistă unul dintre punctele de atracție ale cercetării istorice în acest domeniu, a fost acela al societății dacice, dezvoltarea acesteia, sistemul de fortificații din munții Orăștiei ca centru politic militar al statului dac. Astfel, în 1949 a fost terminată dezvelirea cetății de la Piatra Roșie, iar începând cu anul 1950 au demarat lucrările la marea așezare de la Grădiștea Muncelului, Costești dar și în alte puncte care s-au finalizat printr-o serie de lucrări și comunicări științifice⁷⁰ unele dintre ele lăsând de dorit. Va apare chiar și o monografie, bine articulată științific pentru nivelul de cunoaștere al epocii, destinată așezărilor și fortificațiilor din munții Orăștiei⁷¹. Desigur că exagerările cu privire la civilizația dacică nu o dată au depășit măsura. Între acestea la loc de cinste stă afirmația

⁶⁸ Conform împărțirii tematice din B.I.R

⁶⁹ Petre Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p.11

⁷⁰ Constantin Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, București, 1954, 187 p., *Idem*, *Șantierul Grădiștea Muncelului*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, nr. 1-2, 1953, nr.1-2, 1954, nr 1-2, 1955, *Idem*, *Studiul traiului Dacilor în munții Orăștiei*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, nr. 1-2 1951, Mihail Macrea, *Procesul separării orașului de sat la Daci*, în *Studii și referate privind istoria României*, București, 1954, partea I, p. 119-147

⁷¹ Constantin Daicoviciu, *Așezările dacice din munții Orăștiei*, București, 1951, 116 p.

conform căreia săpăturile au scos la iveală și primele urme ale scrisului în societatea dacică. A mai trecut însă o jumătate de secol și cu toate descoperirile efectuate între timp există un mare semn de întrebare și în prezent legat de oportunitatea acestei afirmații referitoare la societatea dacică. Desigur că exagerările au cuprins o sferă largă a afirmațiilor referitoare în general înaltul nivel de dezvoltare atins de statul dac și societatea dacică. De aici și până la aprecierea conform căreia cucerirea romană a Daciei a fost în fapt o cotropire violentă, cu multiple efecte negative pentru un stat în plină expansiune a civilizației sale, nu a mai fost decât un pas. Ideea a fost rapid împărtășită de o serie de istorici⁷²

Un subiect preferat de istorici cu trimitere directă la istoria Transilvaniei a fost cel legat de slavi și prezența lor în Transilvania în perioada de trecere de la antichitate la medievalitate. Sunt scoase în evidență, desigur ca o consecință a prieteniei “proverbiale” de acum româno-sovietice, aspecte de-a dreptul “revoluționare” precum importantul rol al slavilor în formarea poporului și limbii române sau pătrunderea acestora în Transilvania. Un loc deosebit în cadrul acestor cercetări îl ocupă rezultatele săpăturilor din așezarea și cimitirul de la Morești atribuite în totalitate slavilor⁷³ dar și din alte locuri cu aceeași atribuire precum descoperirile de la Cipău și Blandiana. Concluzia era, legată de acest aspect, una simplă în consecință. Slavii s-au așezat în masă pe viitorul spațiu locuit de români, cu rol important în geneza românească. S-a găsit și mult căutata legătură cu spațiul rus din însăși primul mileniu, căci cultura “*Romen-Borșevo cunoscută pe teritoriul U.R.S.S*”⁷⁴, a fost răspândită prin descoperirile mai sus menționate și pe teritoriul viitor românesc “*contribuind astfel la umplerea unui gol arheologic simțit la noi acum îndeosebi pentru veacurile VII-X*”⁷⁵. La momentul anilor “50 se rezolva astfel chestiunea primului mileniu prin recurgerea la fratele rus. Când prietenia româno-rusă va mai păli, prin anii “60, desigur că se vor reinterpretă aceste adevăruri catalogate drept absolute în vremea enunțării lor.

Tematic, cel mai bogat compartiment istoriografic a fost cel al *evului mediu*. Și la acest capitol se sublinia necesitatea adoptării unei noi politici specifice în atacarea problemelor și promovarea cercetărilor acestui domeniu. Nu se pierdea

⁷² Dumitru Berciu, *Lupta băștinașilor din Dacia împotriva cotropitorilor romani*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, nr. 2, 1951, F. Horovitz, *Situația precară a stăpânirii romane în Dacia și poziția specială a Consularului Dacilor, ca expresie a acestei situații*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, an. 2, nr. 2, 1951 p. 97-125

⁷³ Kurt Horedt, *Șantierul Morești*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, an. IV, nr 1-2, 1953, p. 275-312, nr. 1-2, an V, 1954 p. 199-233, *Idem*, *Ceramica slavă în Transilvania*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, an II, nr. 2, 1951, p. 189-233

⁷⁴ Petre Constantinescu – Iași, *op. cit.*, p.25

⁷⁵ *Ibidem*

nici o ocazie pentru a se înfiera aspru aparițiile editoriale de dinainte de război și numai un mic număr de lucrări se considerau ca fiind contribuții reale la aceste veacuri în spiritul științei sovietice. Situația moștenită de tânăra istoriografie marxistă era apreciată ca fiind deosebit de grea ceea ce necesită o luptă permanentă împotriva curentelor reacționare din istorie⁷⁶. Primul rezultat realmente pozitiv în sens marxist în istoriografia evului mediu la constituit apariția în 1947 a manualului de Istoria României realizat de un colectiv de istorici sub directa oblăduire a lui Mihail Roller reeditat în forme îmbunătățite în 1948, 1952 și 1956⁷⁷.

În ceea ce privește Transilvania, dar și celelalte două spații românești, s-a trecut la elaborarea unor volume de documente⁷⁸, iar din colectivul de redacție făceau parte Ion Ionașcu, I. Lăzărescu-Ionescu, Barbu Cămpina, Eugen Stănescu, D.Prodan, M. Roller (redactor responsabil) fără însă ca neapărat aceștia să fie cei care lucrează efectiv la aceste volume. David Prodan socoate bunăoară, mai târziu, drept abuzivă folosirea numelui său pe coperta acestor corpusuri de documente⁷⁹, căci deși principiul publicării într-un corpus unic toate documentele medievale privitoare la Transilvania era bun aceasta se făcuse într-o formă științifică nefericită, numai în traducere în limba română. Pentru Transilvania s-a constituit un colectiv la Cluj din foarte buni cunoscători în domeniu: Fr.Pall, S.Jako, Mihail Dan, Teodor Naum, Ștefan Bezdechi etc., dar în care David Prodan nu a intrat întrucât potrivit afirmației sale și-a declinat competența, întrucât *”preocupările mele erau doar legate de epoci mai târzii. Mare mi-a fost însă surpriza când pe primele volume apărute mi-am văzut pe copertă numele, în comitetul de redacție, alături de alte nume care nici ele nu erau luate din cele care lucrau efectiv (...) mi s-a replicat că aceasta era hotărârea Academiei care nu poate fi contramandată... (căci) fiind vorba de o publicație a Academiei și eu fiind în Academie trebuia să fiu acolo...”*⁸⁰.

Cercetările de arheologie medievală transilvăneană sunt în această perioadă încă la început, putând fi apreciată drept o disciplină nouă. Fructificarea lor în istoriografie începe abia pe a mijlocul anilor “50⁸¹ și va continua apoi din ce în ce mai pregnant în anii care vor urma.

În domeniul evului mediu istoriografia marxistă s-a orientat în cazul Transilvaniei și spre cercetarea monografică a diverselor aspecte ale instituțiilor feudale românești,

⁷⁶ *Istoria României*, vol. I,p. VII, 1960

⁷⁷ *Ibidem*

⁷⁸ *Documente privind istoria României. Transilvania*, vol. I,II,III,IV,V, până în 1955

⁷⁹ David Prodan, *Memorii*, Editura Enciclopedică, București, 1993 p. 57

⁸⁰ *Ibidem*

⁸¹ Kurt Horedt, *Voievodatul de la Bălgrad-Alba Iulia*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, an.V, nr. 3-4, 1954, p. 487 - 513

a dezvoltării acestora, chestiuni referitoare la periodizarea lor⁸². De asemenea mult în atenția istoricilor, desigur că și ca urmare a comandamentelor majore ale noii istoriografii marxiste, a stat lupta de clasă în istoria românească.⁸³

În același context de care am vorbit mai sus se înscriu și destulele încercări neglijate în concepția istoriografiei marxiste de istoriografia românească de până atunci, de a găsi legături strânse de-a lungul evului mediu între Țările Române și Rusia. Încercările în cazul Transilvaniei au fost de această dată mai puțin reușite, întrucât provincia ardeleană era în evul mediu în cu totul altă sferă de influență.

Între temele aflate la loc de cinste în istoriografia transilvăneană din această perioadă regăsim printre altele răscoala țărănească condusă de Gheorghe Doja, momentul Iancu de Hunedoara, analizat în diversele sale valențe, despre meșteșugurile și dezvoltarea lor în Evul Mediu, sau condiția socială a minerilor din Apuseni și Maramureș. Mai întâlnim de asemenea subiecte precum colonizările din Transilvania, aspecte legate de umanismul și protestantismul ardelean sau pașalâcurile turcești și incursiunile otomane îndecursul timpului din Transilvania.

Cu privire la epoca *modernă* și *contemporană* istoriografia marxistă postbelică aprecia că în perioada dezvoltării “burgheze” a României în general a fost epoca cu cele mai mari goluri istoriografice. Afirmția era considerată valabilă și în privința istoriografiei cu privire la Transilvania așadar.

În această situație se considera că aici va fi cel mai mult de lucru în direcția implementării preceptelor școlii istorice sovietice. Deplângând starea istoriografiei românești din perioada în discuție se concluziona, cu adâncă satisfacție până la urmă, faptul că “*îndeosebi după 1917 – când a început în România o lungă perioadă de reacțiune politică ce a culminat cu dictatura fascistă antonesciană – știința istorică a suferit tot mai vădit, influența curentelor de extremă dreaptă naționalist șovine....*”⁸⁴. Situația va fi repede rezolvată însă printr-o serie de măsuri de mână forte care au dus printre altele la apariția istoricilor oficiali care, “*înarmați cu teoria marxist leninistă, cu bogatul tezaur de învățăminte cuprins în lucrările*

⁸² David Prodan, *Despre condițiile în care se făcea robota*, în *Studii și referate privind istoria României*, București, 1954, partea I, p.841-859, Ion Sabău, *Judecata probei fierului roșu în Transilvania feudală*, în *Studii și referate privind istoria României*, București, 1954, partea I, p.625-641, Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până-n sec. XVII*, București, 1954, 377 p., L. Demeny, *Introducerea nonei în Transilvania*, în *Studii*, nr.XIII, 1960, nr.5, p. 179-190,

⁸³ Mihail Berza, *Răscoalele în evul mediu. Considerații generale în lmina tezelor marxist – leninismului*, în *Studii*, XI, 1958, nr. 4, p.79- 93, Ludovic Demeny, *Despre unele aspecte ale răscoalei de la Bbâlna*, în *Studii și referate privind istoria României*, partea I, București, 1954, p.573-598 1954, Ștefan Pascu, *Bobîlna*, București, Ed. Academiei RPR, 1957

⁸⁴ Petre Constantinescu-Iași, *op.cit.*, p. 39

clasicilor marxismului, istoricii din România democrat-populară au pornit la muncă însuflețiți de dorința ca într-un timp cât mai scurt posibil să șteargă petele albe din istoria modernă și contemporană și să redea poporului muncitor istoria lui adevărată care-I fusese răpită și ascunsă⁸⁵. Era cea mai sensibilă perioadă, iar istoriografia nemarxistă românească aferentă acestei epoci cel mai aspru înfierată pentru simplul motiv că trebuia rescrisă toată astfel încât mișcarea muncitorească și socialistă precum și crearea și activitatea comuniștilor interbelici să fie prezentată așa cum voia noua putere și cum de altfel nu s-au petrecut lucrurile. Aceasta însemna de fapt falsificarea deliberată a scrisului istoric.

Situația rămâne valabilă și în ceea ce privește istoriografia despre Transilvania în epoca modernă. Încep să fie repuse în discuție cele mai importante momente ale epocii din istoria transilvăneană cu scopul declarat de a se restabili "adevărul științific" legat de evenimentele pașoptiste din Ardeal. În acest sens au fost publicate o serie de articole cu această nuanță⁸⁶.

Cercetările privitoare la istoria modernă a Transilvaniei au fost canalizate de către cenzura brutal instituită și în direcția mișcării muncitorești și socialiste. În acest sens au și apărut o serie de articole și studii, după cum era și firesc care descoperă ample mișcări muncitorești în perioade moderne timpurii sau, puternice organizații muncitorești și socialiste chiar și în lumea satelor⁸⁷. Un subiect mai delicat a fost o bună perioadă a regimului Dej, subiectul 1918. Abia pe la sfârșitul anilor '50 evenimentul va fi analizat timid drept unul pozitiv în istoria românilor⁸⁸. În contextul sublinierii rolului major al maselor în realizarea Marii Uniri din 1918. Începând de acum, 1 Decembrie 1918 va urca continuu la "bursa" istoriografiei române devenind, începând mai ales cu 1968, un atu important al noii puteri politice instaurată în 1965 pentru trezirea sentimentelor naționale ale românilor. Epoca modernă ardeleană a beneficiat de o atenție sporită și în privința aspectelor legate de reliefaarea cât mai

⁸⁵ *Ibidem*

⁸⁶ V. Cheresteșiu, *Contribuții la istoria mișcărilor țărănești în Transilvania în anul revoluționar 1848*, în *Studii și referate de istoria României, partea I*, București, 1954, p.1159-1201. *Idem*, *Pregătirea și obiectivele adunării de la Cluj din 3-15 mai 1848*, în *Studii. Revistă de istorie și filosofie*, nr. 4, 1954, an VII, p. 161-186, 1955, an VIII, nr. 5-6, p.41-74

⁸⁷ E. Csetri, *Muncitorii din Regiunea Baia Mare în anii revoluției 1848-1849*, în *Studii și referate de istoria României, partea I*, București, 1954, p.1107-1145, Ion Cicală, Acațiu Egyed, *În legătură cu dezvoltarea mișcării muncitorești în Transilvania în anii 1905-1906*, în *Studii și referate de istoria României, partea I*, București, 1954, p.1335-1353, Acațiu Egyed, *Lupta țăranilor români și maghiari din Aleșd în anul 1904*, în *Studii*, an. VIII, 1955, nr. 2, p. 31-50

⁸⁸ C. Daicoviciu, L.Banyai, V. Cheresteșiu, V.Liveanu, *Lupta revoluționară a maselor – factor hotărâtor în realizarea unirii*, în *Studii. Revistă de Istorie*, an XI, 1958, nr. 6 p. 21-57

aprofundată a mișcărilor țărănești și muncitorești, desigur cu exagerările evidente cerute de noile necesități ale scrisului istoric.

Eul contemporan a avut în atenție exclusiv subiecte acceptate oficial de regimul comunist. Cu toate indicațiile care erau îndreptate în direcția aprofundării subiectelor de istorie contemporană, puțini istorici au scris despre această perioadă. Era totuși destul de greu să se scrie despre o epocă în care aproape totul trebuia falsificat și puțini au fost istoricii care să accepte o asemenea situație. Cantitativ, aportul istoriografiei transilvănene contemporane se situează undeva în jurul procentului de 18% din ansamblul istoriografiei cu referire la Transilvania. Totuși s-au făcut câteva încercări în această direcție. Amintim aici mai ales cercetările cu trimitere la acțiunile greviste din Transilvania regimului “burghezo-moșieresc”⁸⁹, acțiuni ale claselor muncitoare conduse evident de Partidul Comunist Român contra regimului antonescian dar și împotriva “criminalului război antisovietic”⁹⁰ sau presa transilvăneană ilegală condusă de P.C.R. Firave alte încercări, cele serioase de fapt, s-au desfășurat pe cu totul alte coordonate legate bunăoară de analizele destinate reformei agrare din 1921 și consecințelor sale sau chestiuni legate de istoria militară a celui de al doilea război mondial⁹¹.

Atât cantitativ cât și calitativ istoriografia transilvăneană a urmat aceeași curbă sinuoasă a scrierii istoriei pe care a urmat-o întreaga istoriografie românească. Dacă anii 1944 - 1948 nu au adus mari schimbări față de perioada interbelică, anii care au urmat, cu precădere până spre sfârșitul deceniului șase, au fost anii cei mai negrii ai istoriografiei românești. Totuși, mai ales după congresul al II-lea al P.M.R din decembrie 1955, odată cu reabilitarea unor istorici de o valoare deosebită formați la școala istorică interbelică (Ioan Lupaș, Constantin Marinescu, Silviu Dragomir, Ștefan Meteș, Ioachim Crăciun, Mihail Dan etc.) și apariția unei noi generații de istorici mai tineri lucrurile au început să se schimbe în bine pentru cercetarea istorică ardeleană culminând cu anii ’60 care au fost de-a dreptul liberali după noaptea istoriografică a anilor “50.

⁸⁹ Simion Fuchs, *Greva muncitorilor din Valea Mureșului din anul 1925, în Studii și referate de istoria României*, partea I, București, 1954, p. 1645-1677

⁹⁰ E. Cîmponeriu, *Muncitorii reșițeni conduși de comuniști în lupta criminalului război antisovietic, în Studii. Revistă de Istorie*, an XIII, nr. 3, 1960, p. 35-61

⁹¹ I. Cupșa, B. Bălțeanu, *Contribuția României la lupta pentru înfrângerea Germaniei hitleriste, în Studii Revistă de Istorie*, an XIII, nr. 3, 1960, p. 123-147, C. Ursache, *Aviația română în lupta împotriva fascismului german, în Studii. Revistă de Istorie*, an XIII, nr. 3, 1960, p. 147-175

EVOLUTIONS HISTORIOGRAPHIQUES TRANSILVAINES DES PREMIERES DEUX DECENNIES DU RÉGIME COMMUNISTE

- Résumé -

L'histoire écrite a eu beaucoup à souffrir grâce à la grande libération de 23 Août 1944. Après l'intervalle compris entre 1944-1948, quand on tolérait encore quelques manifestations de l'historiographie d'entre les deux guerres mondiales qui était encore pénétrée par la vieille idéologie bourgeoise, la nouvelle histoire marxiste occupait de plus en plus l'espace de manifestation de l'historiographie. Cette situation est caractéristique pour l'historiographie transylvaine aussi. Une série des ouvrages valereux a paru pendant les années mentionnées. Mais, quelques années après 1948, l'année où tout ce qui tient de l'historiographie d'entre les deux guerres mondiales sera détruit, les repères fondamentaux de l'historiographie roumaine sont effectivement supprimés leur place étant prise par l'esprit internationaliste qui attentera à tout ce qui était roumain. La situation va changer seulement vers la fin des années '50 quand les facteurs nationaux de l'histoire roumaine reviennent graduellement sur la scène et le courant libérateur sera de plus en plus consistant: L'historiographie transylvaine a parcouru elle-aussi ce chemin spécifique de cet espace roumain.